

Български туристически съюз
ЦЕНТРАЛЕН СЪВЕТ

БЪЛГАРСКИ ТУРИСТ

Година XV.

Януари — 1923

Книга 5.

Акв. от К. Щъркелов

БАНСКО И ЕЛ ТЕПЕ

МРЖТВИ ГРАДОВЕ

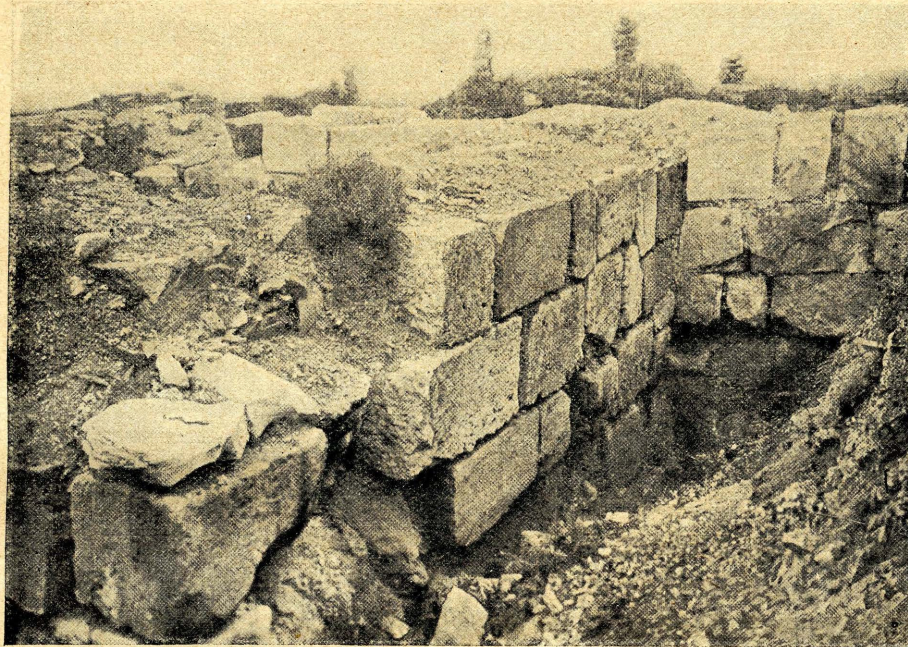
Абоба-Плиска

Ние знаем за тях само от историята. Купища развалини, разхвърляни камъни, бурени и тръжни покриват някогашните улици, дворци, обществени здания. Всичко изчезнало като сн, времето хвърлило тжмна пелена отгоре, всичко се руши, замира. Овчар подкарал тихо стадата си, навежда се понякога, повдига някоя останка, замисля се за момент и пак я захвърли. Живот, прелетял като миг и се загубил вжв вечността. И чуваш далечен

ки степи, те намерили тук удобно место, обградили лагера си с високи насипи и прокопи, издигнали величествени дворци на хановете си, и чакали само знак, да оседлаят бжрзите си коне, които пасли наоколо, и да правят бжрзи набеги.

Центжр на пжрвото бжлгарско царство, място, от дето изхождали набегите и завладяванията на бжлгарите в VIII и IX в., Плиска просществува малко. Никой не сжобщава за този древен бжлгарски аул.

Огромните, равни като измерени линии окопи, които заемат едно пространство от 20 кв. километра ни очудват. Най-добре е запазен окопжт в северната част на укреплението, дето благодарение формата на местността джждовната вода е действувала по-малко разрушително. На запад и на изток окопжт е претжрпял пай-големи изменения. На много места той е сжвжршено зарит. Виждат се само отделни дупки. Две врати в южната и по три врати от другите страни водили в укреплението с дворците. Те сега в по-голямата си част сж разкопани. Разрушени мряморни колони донесени от далече, разрушени зидове, не останало камжк вжрху

Абоба — Развалини от крепостни стени

тропот на цвилещи коне, диви викове на незнайни и чужди орди, држкване на мечове, виждаш далечни пожари, разрушени села и градища, стжпкани класове, джлга вжрволица роби. Земята прибрала всичко в майчините си скути, само някакжв мжтен и неясен спомен останал и запарувал над долини и вжрхове, носи се от век на век да разказва на поколенията за човешката суета.

Летописите мжлчат. Записали само важни джржавни сжбития, те не ни разказват за живота на отделния човек, за дребните, малките желания, които понякога раждат и тласкат историята напред. Прах и пепел заринал всичко и сега само лопатата ни удивлява понякога с чудновати работи. Сжкровища, паметници, украси излизат из тжмните недра на земята, блесват и хвжрлят светлина в мрака.

Мжртав град е и Абоба-Плиска, някогашният главен лагжр или хринг на езическите бжлгари, тази военно-конна орда, която всявала ужас чак до цариградските стени. Дошли от необятните рус-

ху камжк. Някаква страшна катастрофа постигнала населението. Вражеска ржка на див народ с ненавист и озлобление унищожила всичко, що ѝ попаднало под ржка. Тук са останките и на величествен храм, който е служил на християнския бог.

Откритите старини преди години*) хвжрлиха светлина вжрху старобжлгарското минало. Името на великия хан Омуртаг (814—831 г.), сина на страшния Крум, дотогава само споменавано, засия като сутринна звезда в пжрвото бжлгарско царство.

Паметници, най-вече от този хан, се намериха в развалините, паметници от този хан са отнесени после далеч от преславната Плиска. Това са редица паметници, издигнати и написани по по-

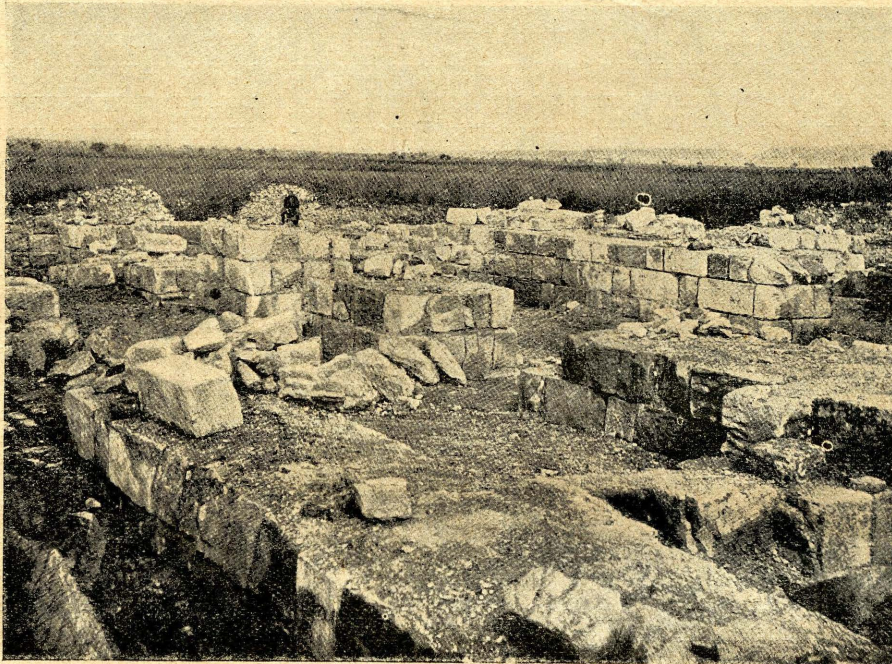
*) Част от развалините при Абоба са разкопавани през есента 1899 год. от наши и руски учени. На тези изследвания е посветил целият X том (1905 г.), заедно с един албум, от Известията на руския археологически институт в Цариград, от дето са взети и нашите снимки.

ржка на самите държавници. Един от най-старите е търновският, поставен в черквата Св. Четиридесет мъченици, построена от Йоана Асеня II в 1230 год. по случай победата при Клокотница. Това е надписът, занесен от известната Мумджиларска могила, на средата между Абоба и Дунава, могилата, в която може би лежат останките на самия Омуртаг. „Човек, както и да живее добре, умира и друг се ражда, а тоя, който се ражда най-подире, като разгледа надписа, нека си припомни оня, който го направил. А името на вожд е Омуртаг, велик хан. Бог да го удостои да проживее сто години“. Така свършва надписът. Вторият и не по-малко важен паметник е Чаталарският надпис. „Великият хан Омуртаг е княз от Бога в земята, дето се е родил. Като останал в лагера на Плиска, той построи аул (дворец) на Туча и уголеми силата си спрямо гърци и словени. И построи изкустно мост на Туча зад аула, а в самата крепост постави четири стълпа и между стълповете два медни лъва. Нека Бог удостои княза да притиска с ногата си императора, докато тече Туча и докато тя задържа много български противници, и, като покорява враговете си, в радост и веселие да проживее сто години. А времето, когато дворецът биде построен, беше по български шигорелем, а по гръцки 15 индиктион“ (септември 821 г. сл. Хр.). Изкопан е към гара Крумово Преслав. Тук разправят, че някога виждали мряморни камъни от постройката.

А каква почит е имал Омуртаг към своите хора, загинал далеч от родината си? Имената им са били увековечени с длетото на каменоделеца и днес ние четем: „Велики хан Омуртаг. Онегаб... таркан стана мой хранен човек и като се отправил на война, се удави в реката Тиса. Той беше от рода

Кубиар“. Или „Велики хан Омуртаг. Ослан богатури багаина беше мой хранен човек и като се разболя, почина“. Да изброявам ли всички онези камъни, дето все неговото име личи? От кой друг български цар имаме останали толкова паметници? Кой знаеше за подаруването на Омуртага преди тяхното откриване? Някаква великанска фигура се издига из добруджанските равнини, замислена, с поглед отправен към юг.

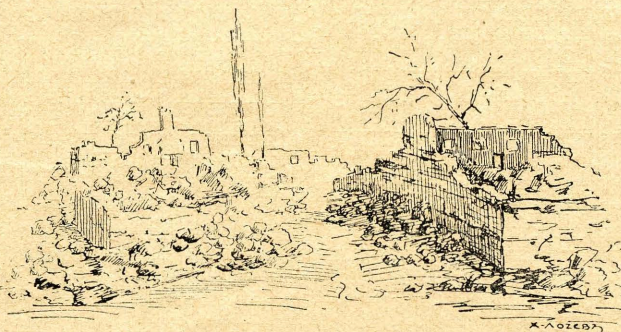
Развалините при Абоба запустяват. Камъни от дворците са стигнали десетки километра далече, а кой знае, какво още крие земята тук от нас. Двойните някогашни крепостни валове са купища пръст.

Абоба — Развалини от двореца

ями. Като че в някоя ранна утрин целият народ потеглил за чужди, незнайни страни, оставил всичко. Селякът крачи сега равномерно, натиска ралото с коравата си ржка, поспирва се, вглежда се към Мадара, към далечната Стара-планина, там някъде към Чалджавакския проход, като че иска да догони с мисълта си отлетелите дружини.

Ив. Варджиев

НАШИТЕ ЧЕРНОМОРСКИ ОСТРОВЧЕТА

от зап. лейтенант С. Иванов

Черно море е едно от най-безопасните морета за корабоплаването, защото е дълбоко море, без плитковини и почти без острови. Само тук там около бреговете се срещат по-плитки пространства и се издигат над морската повърхнина надводни скали или песъчни насипи, които наричат острови. Черно море няма острови в пълния смисъл на думата. Споменатите надводни скали или песъчни насипи, които се величават като „острови“, са на брой около 30 из цялото Черно море; те са разположени в прибрежната морска повърхнина близо до брега и нямат по отделно повече от един и половина квадратни километра повърхнина. Най-големите от тях са три: островчето Березан — разположено срещу Березанския Лиман, Змейското островче — срещу Сулинското устие на Дунава и островчето Кефкен — при Анадолския бряг.

В българските териториални черноморски води лежат пет малки, красиви, скалисти островчета*), от които четире са разположени около южния бряг на Бургаския залив, а петото още по-на юг — в Кавакското заливче. Имената на тези островчета са: Св. Анастасия, Св. Иван (Мегало низи), Св. Петър, Св. Кирик и Св. Тодор.

Островчето Св. Анастасия се намира при нос Цукаля, на около 5 километра източно от Бургаското пристанище. То се издига 10 метра над морската повърхнина. На него бе построен в 1914 г. нов модерен фар, близо до местото на стария, който датира още от 1863 г. Нощно време фарът осветява морето на 20 километра разстояние с постоянна бяла светлина. На островчето по-рано е съществувал манастир под същото име и то е било свръталище на множество морски чайки, които са били полу-опитомени и свободно са се разхождали из манастирския двор, свикнали отдавна с внимателните към тях монаси, които се грижели и да ги нахранят. Сега манастирят е запустял и чайките са напуснали полуразрушените му сгради. Единствените обитатели на островчето са пазачът на фара и семейството му, които имат грижата да наглеждат и запазеното още параклисче. Като ви се падне път към този край, посетете островчето, качете се на фара и се полюбувайте от тук на красивия южен бряг на Бургаския залив и още по-красивите му светло-сини води, слабо набраздени

*) До самия град Созопол има още две малки плоски надводни скали, които някои наричат също „острови“. Те са кръстени с имената Минос и Гата. Ако ги вземем и тях под внимание, тогава островчетата по нашия бряг ще бъдат седем.

от милващия ги вятър. Тук ще ви направи впечатление и рядката за българина чистота, в която любезният и гостоприемен пазач държи жилището си, а още повече и самия фар. Вас ще ви е страх да се допрете някъде и ще поискате да се събуете, преди да се изкачите на фара, защото всичко — и стълби, и стени, и стъкла, и медни и железни части — блещи от чистота. Спомняйки си често миналогодишното посещение на островчето и до сега не мога да се нарадвам на отличния вид и изправност, в който се държи фара. Повтарям пак — несъжнувана за българина от вътрешността на България чистота, рядко изпълнен чиновнически дълг и отлично схващане голямото значение на добросъвестността, като пазач на фара, за усиляване на мореплаването покрай нашия бряг. Осамотен, тихо и малком, неочакващ нищо друго, освен необходимото за препитание, той — пазачът на фара — влага своя труд, за да повдигне България в мореплавателно отношение и да я покаже на чужденците, които всеки ден порят черноморските води покрай него — такава, каквато трябва да бъде. Той работи неуморно и е доволен, че има успех — награда, защото моряците казват: „Фарът Св. Анастасия винаги е в изправност, той непрекъснато през всички нощи бди над черноморските води и ни показва безпогрешно пътя към тихото пристанище — Бургас“.

Островчето Св. Иван, заедно с островчетата Св. Петър, което е по-право една голяма гола скала до него, и Св. Кирик, прикриват от север и североизток Созополското заливче. Последното островче, Св. Кирик, лежи малко югозападно от другите две, почти до самия гр. Созопол. Във византийско време на остров Св. Кирик имало царски и патриаршески манастир на великомъчениците Св. Кирик и Юлита. Островчето Св. Иван (Мегало низи) е най-голямото и най-високото от островчетата по нашия черноморски бряг. То се издига на 30 метра над морето и е украсено на върха си с хубава бяла фарова кула, построена също в 1914 г., на около 15 метра от жилищното здание на пазачите със стария фар, построен в 1883 г. Новият фар осветява нощно време околните черноморски води на около 37 км. разстояние. От тук морският простор е още по-необятен за око и морската гледка е още по-величествена. Направете си малко труд, за да посетите и този фар; както на всякъде по фаровете и тук ще намерите гостоприемство. Всеизвестна е голямата акуратност на фаровите служители, чистотата в която държат фаровете си, тяхната привърза-

ност и любов към службата си. До скоро в островчето Св. Иван се бяха разплодили множество питомни зайци, но вече са останали само няколко екземпляра, благодарение на честите дневни и нощни гости на островчето, които считат за свое право всякога, когато го напускат да вземат за „спомен“ по „едно“ зайче. Пазачът на фара се оплакваше, че скоро ще остане съвсем сам на островчето, само със семейството и кучето си.

Петото и последно островче покрай нашия черноморски бряг — Св. Тодор се намира в южната част на Кавакското заливче, при носа със същото име. То е най-малкото от нашите черноморски островчета, гиздаво кацнало върху сините морски води. На него се намират развалините на един стар манастир — Св. Тодор, от името на който са произлезли названията на носа и заливчето, което понякога също се нарича Св. Тодор.

ЧЕРТИ ОТ МОРФОЛОГИЯТА НА ЗАПАДНА СТАРА ПЛАНИНА

от проф. Жеко Радев

(Продължение от кн. 4)

От Пършева могила, през долините Копан тор, Кюлтина падина и Дудил, се стига на седловината Медна, дето са постройките на мина Плакалница. От тук нашата екскурзия може да продължи право на изток, по склоновете на върха Бук, току отдесно срещу Медна. Като се изкачим на вододелния ръб към долината на река Златица, която слиза в Зверино, и продължим все към изток, ние ще пристигнем на най-високия в тази част на планината връх — Базова могила. От тук ние имаме възможност да изгледаме цялото гърбище на Базовския дел от Вратчанска планина, която се простира от Згориградската долина до откосите над с. Челопек и от откосите при Скакля до тези между върховете Яворец и Бук на юг. Базовското гърбище има още по-големи неравности, още по-дълбоки валози и големи хуниообразни каменити вжртопи. Тук геологическият строеж на планинските варовито-скални наслоения, както и съставът на скалите твърде малко са повлияли за посоката и размерите на долините. Последните форми са се развили тукмо в обратна посока на падение и на наслоенията. Като се изключат Бучива падина и Затвора, южно от Базова могила, между върховете Шипка и Яворец, и от друга страна Хайдушки трап, Дзебрец и долното продължение на Медненския валог (и трите са на север от връх Медна, към Згориградски дол), които имат източно-западна посока, всички останали валози, слепи долини и вжртопи пресичат посоката на пластовете. В това разположение трябва да се види един доказ на обстоятелството, че планината не е подигната изеднаж и катастрофално, а повдигането е станало постепенно и за дълъг период от време. Успоредно с процеса на повдигането са се образували и геоморфоложките форми.

Току под връх Базова могила от запад, с посока от юг към север — като се започне от Бучива падина, над долината Златица на юг, тя се стигне до Маркова могила, над широката поляна-

валог Топилата на север — се протяга един напречен хълм, който отделя две съвсем типични половини от Базовския басейн. В източната имаме развитие на дълги валози, които се запечатват с низки напречни прагове и така, поради своята значителна дължина, напомнят характерни слепи долини, а в западната половина преобладава развитието на дълбоките и каменити вжртопи. Последните се редят около две високи и каменити могили по гърбището на посочения хълм.

В източната половина се редят слепите долини: Топилата, Скръвенико (малък и голям) и Студен трап; Киселица, Крушовица и Иолковица (Езерска долина); Паничето (Джлгата падина); Равни трап, Горна Бучива падина, Долна Бучива падина и Затвора.

В западната, вжртопната, половина са се задълбали Заджнено езеро (веднага западно от Скръвенико), Горно езеро, Долно езеро, Медна и слепите долини Дзебрец и Хайдушки трап.

Като оставим слепите долини, които в началните си части представят същински, дълбоки до 200—300 м. хуниообразни вжртопи с низки излази, запечатени с низки напречни прагове, останалите задълбавания — между връх Медна и Базова могила — представят същински бездни. Техните склонове са стръмни и на много места съвсем голи. Тук варовиковите скали са дълбоко разядени и образуват истински карни полета. В такива карни полета, особено в пределните места между Езерския вжртоп и Медна, има и множество малки хуниообразни каменити вжртопи. В по-голямата си част оградите на слепите долини и вжртопи са покрити с хубава гора.

Цялото гърбище на Базовския басейн от Вратчанската планина заема пространство от около 20 кв. км. Това обширно гърбище поема в своите дълбочини всичките валежни води, които падат по него и не дава нито капка вода като надземен оток. Всичките поглънати от жадните варовици води из-

лизат околоржст на платото, на по-голяма или по-малка височина, в обилни карстови извори.

Ако продължим нашата екскурзия от Пършевица през Каличина бара на север, ще стигнем до тесния вододелен гребен между Згориградски дол и началото на Главарка. По удобната пътека на този гребен ще стигнем до Ошли гърб, а от там вече ние сме на широкото гърбище на Стрешерски

Врачанска планина. Въртопи „Равни трап“

Фот Ж. Радев

шерски басейн. Почти от всякъде това гърбище е оградено от стръмни скалисти спускове, които образуват околоржст един непрекъснат венец. Само от средището на платото, от околоржстните височини на дълбокия въртоп Влаине, може да се изгледат всичките части на неговите разнообразни задълбочавания. Околоржст на Влаине се редят дълбоките слепи долини Леденица, Мижевница, Дълбока падина и Пребежа; източно от този център сж Вратцата и Ибишов валог; западно — Муханати бабки, Платото, Биволарник, Малко и Голямо поле и Албатски камък; южно се редят валозите Кравие, Стубело, Замбина ливада и Стрешерските валози.

Всичките валози и въртопи заемат пространство до 17 кв. км.

През Ошли гърб, за да се навлезе в вътрешността на Стрешерското плато, се преминава през Замбина ливада. Тя е малка слепа долина,

наклонена на изток, и само един низък скалист праг я дели от Згориградския дол.

От там през Циганска клисура — източно на Замбина могила — се отива в широкия и равен валог Кравие. Слабо копанообразен и отделен с низък праг от Згориградската долина, като се опира о нея с стръмен скален венец, този валог представя разкошно ливадище. Само през тесния просък Гърло има достъп за към Згориград. Низката част и околоржстните склонове сж изпробити от 44 малки и големи въртопи, покрити в по-голямата си част с изветрели материали. Високо по каменитите огради има и каменити въртопчета. Низките въртопи до там сж затлачени с изветрели материали и гниеца растителност, така че при големи валежи целият валог се преобржща на мочурище.

През низка седловина, между Пешкина могила и Шаровити камък, от Кравие се навлиза в дългата и твърде характерна съпа долина Леденица. Тя се е развила тъкмо напреки на посоката и падението на дебелия варовикови банки, що образуват снагата на Вратчанската планина. Сжщо като Згориградската долина и тя образува един напречен пролом, изходната част на който е свързана с подземни пробивания. Началото на Леденишката съпа долина е при седловинките от двете страни на Пешкина могила — едната води към Кравие, а другата към Пребежа. Откъм тези седловинки започват двете малки долинки, които се събират под прав ъгъл и се продължават така в дълбоката долина на Леденишкия валог. В горната половина на долинката за Кравие се показват (вероятно като междинни прослойки) ржждиви едрожрности пещчинци с фосилни отпечатъци и слабо циментирани с глинено вещество. В тях се спира водата от съседните височини и дава начало на малки пещурки с корита. Само тук в Леденишката съпа долина може да се намери вода за пиене.

Чрез напречни скални прагове съпата долина се разделя на няколко валога и въртопни отделиния. Най-характерно е третото стъпало. Тук сж най-големите 9 въртопа. В най-низкия от тях е входа на прочутата пещера Леденица. В нея следва подземното развитие на Леденишката съпа долина, но не вече с постоянни и големи разширения, а с множество малки канали и каналчета, които в последствие се губят в масата на варовиците. Понеже Леденицата е една от редките в България пещери, то заслужава да ѝ се посвети едно кжсо описание, като се изтъкне и особното ѝ свойство — именно да поддържа процеса на замржването и през най-топлите дни на годината. Това ще сторя в една от следните книжки на Български Турист.

Мижевница и Муханати-бабки сжщо сж много типични валози — слепи долини. Първата има подковообразна форма, а втората е повече заоблена. В низките им части има твърде дълбоки каменити въртопи с карни изветрявания. На

много места карните форми покриват и високите огради на тези валози. И двете слепи долини водят началото си откъм връх Стрешер. Те сж добре залесени с доста едра букова гора.

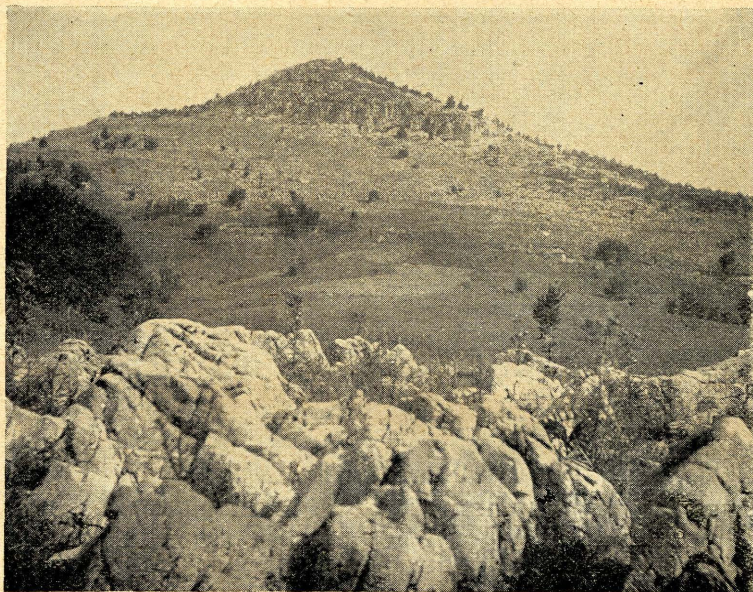
Освен обиколките по Вратчанската планина, много поучителни екскурзии могат да се направят и по другите части на Западна Стара Планина. Например може да се премине редицата широки карстови полета, като се започне от Раниславското и се свърши с Драгоманското. Може да се обиколи и централния дял на тази част от планината, дето е така нареченият Понорски дял. Той заема цялото варовиково плато от билото на Козница до ржбовете на Сухо-Бракийовската долина и от с. Зимевица до Гинцкия проход на запад. По това плато сж всичките подземни артерии на големия Искрецки извор. Освен големите валози и дълбоките и обширни вжртопи, в крайната северна част на Понорския дял има най-типични и доста големи слепи долини. Тяхната нормална част е развита в гърбището на Козница. От там се подхранват нормално с постоянно количество вода, обаче като стигнат варовитите ржбове на Понорското плато, те спират и се губят в дълбоките ями или понори. За тези слепи долини може да се отиде, като се продължи пътя от Дупнивържшккия понор и то все на запад по южните склонове на Козница — именно по ржбовете, дето се свършват варовиците и започват еруптивните гранитоидни маси на Козница. Като следваме пътя за Петрохан, ще преминем под ред слепите долини: Понорска, Студена река, Долни магарешник, Бракийовски (средни) Магарешник, Горни Магарешник и Горна Клисура.

След като се констатира съществуването в варовиковите терени на форми особни и отлични от нормално развитите долини при непроницаемите терени, каквито ние сме свикнали да гледаме във всички почти наши планини, ние не можем да бъдем задоволени, ако не си отговорим на вечно дразнещите ни въпроси: защо и как. Ние трябва да си отговорим, защо тези форми сж именно такива и как е станало тяхното образуване.

Карите, вжртопите, валозите, слепите долини, понорите, пещерите — това сж елементите на форми, които се образуват в варовиковите терени и то като продукт на същите изветрителни, разрушителни и транспортни агенти, като продукт на които се явяват нормално развитите долини и долини в неваровиковите терени. Изтъкнатите особни форми не сж никакво чудо на природата, а сж една необходима последица от характера на силите и естеството на материалите. Докато в неваровиковите терени значителен фактор

за моделиране на земноповърхните форми се явява течащата вода — като образува по-малки и по-значителни рекички и реки, за варовиковите терени този фактор почти не съществува. Там рядко може да се събере повърхно отичаща се вода във вид на реки или рекички, пак и да протичат по-големи реки, то тяхното влияние за формите на терена е съвсем незначително, тъй като през тези терени те протичат по съвсем тесни ждрела. Единствените процеси, които работят за формообразуването във варовиковите терени, това сж изветрителните процеси. Те сж орнаментните творци по повърхните части и вътрешност на варовиковите терени.

Начало на изброените форми, които ние срещнахме и изтъкнахме в обиколките от нас части на

Стрешерски басейн, карни форми и вжртопи

Фот. Ж. Радев

Западна Стара Планина, се туря от така нареченото химическо изветряване. Последното засяга всички видове скали. Няма на земната повърхнина скала, която би могла да противостои на химическото разрушение, което се извършва при обикновените сегашни условия. Това, което в химическата лаборатория може да се извърши само с помощта на специални реактиви и при строго подбрани температурни и други условия, в откритата природна лаборатория се извършва направо. Важното при този случай е това, че в природните разрушения идва на помощ един мощен фактор — а той е голямата продължителност на време, през което се извършват природните процеси. Обаче и тук за една и съща скала не по всичките части на земната повърхнина се изисква еднакво време, за да бъде тя разрушена. Скоростта или побавното разрушение зависят от климатичните отношения, от топлината и от валежите.

Валежната вода пада на земната повърхнина не химически чиста, а наситена с газове и с твърде дребни телца, намиращи се във въздуха. За химическото изветряване има значение възгледу-окиса, който влиза в състава на въздуха и с кондензираните водни пари се превръща на възглена киселина. Валежната вода винаги съдържа известен процент от тази киселина, а тя действа разрушително върху варовиковите скали. Колкото по-чиста е варовиковата скала, толкова по-лесно се подава на химическата реакция на възглената киселина. Като резултат се образува кисел калциев карбонат, който пжк лесно се разтваря и отнася от водата. Химическият процес, на който се дължи киселият калциев карбонат, е следният:

В природата почти не може да се срещне съвсем чист варовик (Ca CO_3). Последният винаги бива размесен с други вещества. Освен това и гж-стотата и твърдостта на тези скали не е еднаква; в тях съществие на тектонични процеси или пжк на естеството на материалите има малки или големи цепнатинки. Всичките тези особености на варовиковата скала съж причина, што химическата реакция на валежните води да не действа навсякжде с еднаква сила. По същата причина и течащата в каналите на тези скали вода не действа навсякжде с еднаква ерозивна сила.

Тези два процеса — химическото изветряване и ерозията —, развиващи се с нееднаква интензивност, съж причина да се образуват посочените при нашите екскурзии форми в такъв вид и размери. Терени с такива форми се казват к а р с т о в и.

ПОХОДЪТ НА ДАРИЯ ПРОТИВ СКИТИТЕ

от проф. Гавр. И. Кацаров

Дарий I, персийският цар (522—486 г. пр. Хр.), е безсжмнено един от най-великите завоеватели и организатори на стария Изток. Той е пжрвият, който минал морските протоци, що делят Европа от Азия, и покорил част от Европейския континент под властта си. Неговият поход е свързан с древната история на нашите земи и затова заслужава да му посветим няколко реда в страниците на това списание.

За това предприятие на Дария, известно в историята под името „Скитски поход“ (в 511/10 г. пр. Хр.), дава легендарни известия бащата на историята Херодот. За да се подготви за него, Дарий предва-рително натоварил сатрапа Ариарамна да изследва западните и северни брегове на Понта (Черно море). Тогава навярно Дариу били донесени известия за богатата с жито област на южна Русия, които усилили желанието му да присъедини тая област към своята империя. За да осигури пжтя си към Европа, Дарий най-напред заповядал на генералите си да покорят Византия и Галиполския полуостров; след това той тржгнал с войската си от Суза и стигнал при гр. Халкедон на Босфора, дето бил построен мост, през който щяла да мине войската му. Ето какво разказва по-нататжк Херодот (кн. IV, гл. 87 и сл.):

„Дарий, след като разгледал Понта, върнал се назад към моста, който бил съграден от самицеа Мандрокжл. Като разгледал и Босфора, издигнал там¹⁾ два стжлба от бял камжк и накарал да надпишат, на едната страна по асирийски, на другата по гржчки, имената на всички народи, що водел със себе си. Те били на брой 700,000 заедно с конницата, без морската войска; кораби били събрани

600. . . . Мястото на Босфора, дето Дарий построил моста, се намира, както предполагам, в средата²⁾ между Византия и светилището при устието на Босфора.

„Дарий, след като надарил Мандрокла, минал в Европа и заповядал на ионийците да отплуват по Понта за река Истжр (Дунав), а като стигнат там, да построят мост на реката и да го чакат; флотата водели ионийци, еолийци и хелеспонтийци.

„И тжй войниците с корабите минали покрай Кианеите³⁾ и отплували право към Истжр и след това плували два деня пжт от морето нагоре по реката; на тесното място на реката, дето тя се разделя на ржкави, войската построила мост. Дарий пжк, като минал Босфора по корабния мост, тржгнал през Тракия и стигнал при изворите на река Теар, дето бил на стан три деня.

„Река Теар, както казват околните жители, е твърде добра и притежава всички лечебни качества, а особено лекува крастата у хора и коне. Тя има 38 извора, които всички избликват от една и съща скала; едни от тях са топли, други — студени. Пжтят до тях от града Харайон при Перинт (днешния Ерегли) и от Аполония (днешния Созопол) при Евксинския Понт е еднакво дължг, именно два деня. Тоя Теар се влива в Контадесдос, Контадесдос — в Агрианес, Агрианес — в Хебжр, последният — в морето при град Енос.

„Когато Дарий стигнал при тая река и се разположил на стан, възхитил се от реката и издигнал и тук стжлб със следния надпис: „изворите на Теар

²⁾ Мостжт навярно свързвал местата, дето днес се намират Анадоли-Хисар и Румели-Хисар.

³⁾ Кианеи = тжмни (скали); две скали в северното устие на Босфора, които играят роля в гржчките сказания.

¹⁾ На западния бряг на Босфора.

дават най-добра и най-хубава вода от всички реки; тях достигна в своя поход против скитите най-добрият и най-хубавият от всички човечи, Дарий, син на Хистаспа, цар на персите и на цяла Азия“. Това било написано там.

„Дарий тръгнал от тука и достигнал една друга река с име Артескос, която тече през земята на одрисите. Като дошъл при тая река, направил следното: показал едно место на войската и заповядал, щото всеки войник, като мине край това место, да хвърли там един камък. Като извършила това войската, оставил там големи хълмове от камъни и тръгнал с войската по-нататък.

„Преди да достигне Истър, покорява най-първо гетите, които вярвали в безсмъртието си. Тракийците от Салмидес (днешна Мидия) и тъй наречените кирмиани и нипсеи, които живеят над градовете Аполония и Месемврия, без бой се предали на Дария, а пък гетите, които безумно се противопоставили, веднага били покорени: те са най-храбри и най-справедливи от тракийците.

„Когато Дарий заедно с пешата си войска пристигнал до река Истър, преминали я всички и Дарий заповядал на ионийците да развалят моста и да го последват по суша заедно с войската от корабите“.

Горните сведения на Херодота се нуждаят от няколко обяснителни бележки¹⁾. Едва ли има нужда да се изтъква, че броят на Дариевата войска е силно преувеличен у Херодота; обаче нам липсува всякаква възможност да кажем нещо положително по този въпрос. За да се определи пътят, през който Дарий е пътувал в Тракия, необходимо е да се отжждестви река Теар. Понеже р. Арианес е безсъмнено днешната Ергене, която си е запазила старото име, реките Контадесдос и Теар тря-

ба да се дирят между десните притоци на Ергене. Кои са те, точно не може да се определи. Пътувачите в тая област сж изказвали разни предположения; така напр. генерал Yochmus и G. Rawlinson отжждествяват Теар сжс Симер-дере, която извира между Йена (Яна) и Бунар-Хисар. Едва ли можем да се сжмняваме, че изворите, за които се говори у Херодота, трябва да се търсят при днешна Яна, западно от Бунар-Хисар, дето и днес сжществуват два големи, хубави извора. Там е бил поставен и надписът на Дария.

От там Дарий стигнал р. Артескос, според някои р. Арда, а според други р. Теке-дере. Както изглежда, царят се отклонил към запад, вероятно да стигне при днешната Факия и да намери удобен път към север. От Факия през Русокастро той минал през Айтоския проход към долината на река Камчия¹⁾. В североизточна Бжлгария Дарий имал борби с гетите, след което той пристигнал при разклонението на Дунава, дето го чакала йонийската флота. Не може да се определи точно мястото, дето бил построен мостът през Дунава; вероятно някъде между Исакача и Рени, дето русите сж минали тая река в 1828 г.

Вжру похода на Дария отвжд Дунава не ще се спираме. Разказът на Херодота, че Дарий стигнал за 60 дни от Дунава чак до Волга, не може да бжде исторически. Дарий едва ли е отишъл по-далеч от Бесарабия; той бил принуден да се върне без да постигне целта си — покоряването на скитите.

Напротив Македония и Тракия останали под властта на Дария и образували една нова сатрапия в обширната империя на персите.

¹⁾ Покоряването на прибрежните племена скирмиани и нипсеи е било извършено от друга част на Дариевата войска, която е вървяла по брега на морето и се е сжединила с главните сили вероятно в долината на Камчия.

ВАЙСХОРН

от Джон Тиндал

На 18 август в часа 1 след обед потеглихме Бенен, Венгер и аз от Ранда и скоро поехме нагоре в зиг-заг между елите по отсрещния склон на планината. През нощта мен не ми бе добре и докато се изкачвахме нагоре аз страдах от непоносима жажда. Водата не стигаше да я утоли. Стигнахме една мандра, дето един пжргав момък ни поднесе менче превжзходно мляко. Действието на млякото бе удивително. То като че ли сжживи всеки атом на тялото ми и освежи духа ми.

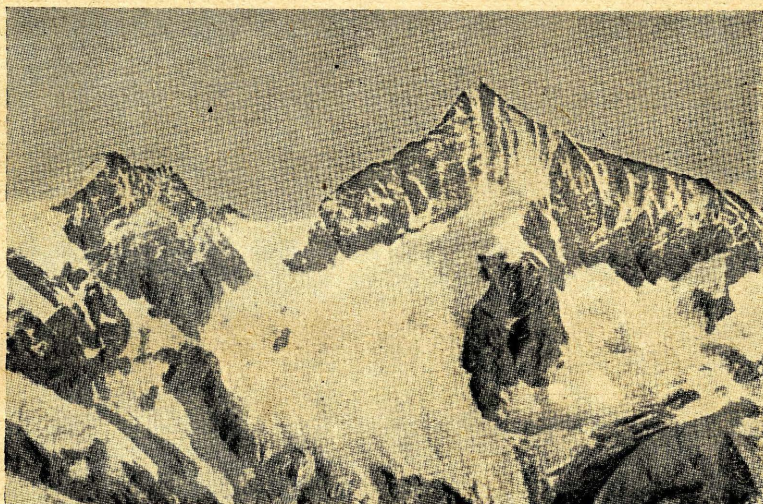
След два часа ние стигнахме нашия бивак — една канара, която изкачаше в страни от склона и образуваше нещо като покрив. Като подигнахме камъните под канарата, откри се малко сухо място, което щеше да ни служи за легло. За да го направи

по-меко, Венгер поразкжрти малко змята с бравичката си. Мястото бе чудесно. Лежейки на лявата си страна, аз виждах от тук цялата верига на масива на Монте Роза: от Мишабел дори до Брайтхорн. Ние бяхме на горния край на един амфитеатър. Оттатък поточето Шалибах се извиваше красивият Метелхорн. На десно от него се точеше верига от възвишения свжрзани чрез високи скалисти чукари, които окржжаваха ледника Шалиберг. Те бяха само едно предверие на мощния Вайсхорн, върхът на който не се виждаше от нашето място.

След малко, придружен от Бенена, аз обиколих хребета, дето беше бивакът ни, докато пред нас се изправи огромната пирамида. Когато я зрнахме,

отначало като че ли почнахме да губим кураж, но колкото повече я наблюдавахме, толкова по-големи ставаха надеждите ни. Вайсхорн е една тристенна пирамида, ръбовете на която образуват три остри гребена. Краят на източния гребен бе най-близу до нас и към него отправихме и ние нашето внимание. Ние се установихме върху пята, който трябваше да следваме на другия ден, и се върнахме пълни с хубави надежди обратно в нашия подслон.

Най-напред почувствувахме нужда от вода. Изглеждаше, като че ли вода имаше всъде наоколо, а ние нямахме никаква за пиене. Тя бе вкована в сняг и лед. До нас достигаше шумът ѝ от долината, дето тя се пенеше и носеше вълните си по изровеното си корито. С нейния ромон се смесваше и бученето на някакъв буен малък поток от страна. Бенен излезе да търси от драгоценната течност и се върна след дълго отсъствие с една стомна и

Вайсхорн

едно канче, пълни с вода. През време на вечерята винаги изобретателният Венгер припече на пламъка на боровия огън парче сирене, което ние издохме с най-голям апетит.

Залезът на слънцето бе неизказано хубав: зенитът потопен дълбоко в виолетова светлина, а хоризонтът облян в тъмночервен пурпур. Точно срещу нас се издигаше Мишабел с двата си най-високи върха Грубенхорн или Дом и Тешхорн, на една височина повече от 4500 м. След тях се редяха Алпхубел с плоската си снежна корона, Алалинхорн и Римифишхорн, по-нататък Чима ди Яци и зад него осветения от подножието до върха си Монте Роза. По в десно обжрнатият към нас склон на Лискам беше в по-голямата си част в сянка, само тук-там пламваха издадените му навън скали с буйно червен огън, когато лъчите на залязващото слънце паднеха върху тях. „Близнаците“ бяха осветени най-интересно: околоръжст по средата им се чернееше един обръч, образуван от сянката, що

хвърляше един край на Брайтхорн, а подножието и върховете им светяха в пурпурен блясък. Върху напукания склон на Брайтхорн светлината падаше на ивици, запалваше ледниците му и обливаше черните му чуки с призрачно червена лъскавина. Метелхорн бе студен, както и цялата верига, над която господствуваше Вайсхорн, а ледниците щоя окръжаваха, се сивееха като призрци в дрезгавината.

Дълго още сияеше слънчевата светлина, а на отсрещната страна на небосвода се готвеше да ни дойде на помощ месецът, който само след един ден щеше да бъде пълн. Той се показва най-сетне тъкмо зад върха на Римпфишхорн, така че конуса на последния се открие за минутка като тригълник върху неговия диск. Но само за минутка. Скоро сребристото къбло се откачи от планината и заплува в дълбоката синевина на небето. Око долавяше ясно движението му, което приличаше на движението на голям балон. Колкото повече денят се приближаваше към своя край, толкова по-благороден изглед имаше местността. Всички низкоразположени части на планините тънеха в дълбок мрак, а горе в висинето гордите върхове сияеха под последните лъчи на залязващото слънце. Те приличаха на пирамиди неподвижен огън, свързани помежду си с дълги ивици тъмно-червена светлина, които се точеха тук-там по високите снежни полета. Силно осветен цвят на здравец плува в собствената си краска, сякаш забуля с гъст вуал стъблицата на тичинките и със своя блясък не позволява на око да различи добре очертанията на венечните листа. Подобно явление можеше да се наблюдава тук в планините. Блясъкът изглежда да не идеше само от тях, а като че ли се излъчваше

и от окръжаващия ги въздух. Докато слънцето се скриваше по-дълбоко, на изток небето потъваше в наситен пурпурен цвят, над който и свързан с него чрез безброй преливни краски се извиваше един червен пояс, а над този други два, портокалов и виолетов. При залеза на слънцето аз отидох зад гъбля на хребета и открих, че на запад небето сияеше в по-прозрачна червенина, отколкото на изток. Короната на Вайсхорн плуваше в тая разкошна светлина. След залеза на слънцето пурпурът на изток се претопи в тъмна, неопределена краска, а върху изчезващата червенина над нея открояваха студените си призрачни чела напуснатите от слънцето върхове. Розовината изчезваше все повече и повече, звездите ставаха по-светли, по-бляскави, докато най-сетне овладяха заедно с месеца целия небосвод.

Нищо не можеше да бъде по-тържествено от тази нощ. От долината се носеше тихият ромон на Виспбах. Над върха Дом отсреща блясваха една

по една звездите на Орион, докато цялото съзвездие заплува над него. По-горе, високо в небето, сияеше месецът, а снежните полета и пирамиди отражаваха в сребърен блясък лъчите му, докато други оставаха смъртно бледи. Постепенно обаче, с завъртането на земята, и тези на свой ред просветваха със същия блясък. Най-сетне сиянието обхвана Близнаците, които го задържаха повече време и светеха с чиста, искряща сребриста светлина, докато месецът се носеше над върховете.

В 12 часа погледнах часовника си и след това пак в 2 часа сутринта. В това време месецът докосна гребена на Шалиберг и се канеше да изчезне и отнесе с себе си светлината. Скоро стана и това. Ние станахме в два часа и четвърт сутринта, закусихме и чакахме дрезгавината. Най-сетне се показа слаба светлина на хоризонта, и при това предвестие на грядущия ден ние оставихме в часа 3^{1/2} сутринта нашия бивак. Времето бе благоприятно, никакво облаче не се виждаше по небето. Ние обходихме плочестата стена на хребета, докато дойдохме до началото на едно снежно поле. Прекосихме снега, ми нахмее един напукан ледник и стигнахме зеещата край брега му дупка, която преминахме, без да става нужда да се връзваме с въжето. Почнахме да се изкачваме по замръзналия сняг на един улей, като си копаехме стъпки в него, скоро обаче излезохме на скалите в десно и по тях се изкачихме до източния ръб на планината.

Една тесна снежна седловинка ни делеше от по-горните скали. Подпирайки се на гегите си, които забивахме от едната страна на гребена, ние минахме отсреща по стъпки, издълбани на другата му страна. Отсреща скалите имаха вид на фантастични кули и обелиски, по гърба на които се търкаляха свободно най-разнообразни отломки. Предпазливо продължихме пътя си между тях, като обхождахме или изкачвахме кулите. Отначало това бе доста трудно, защото навеждането, увиването, пълзенето и изтеглянето на горе поставяха всички мускули в движение. След два часа такава работа ние спряхме да си починем и, като погледнахме назад, събрахме две черни точки, които се движеха на ледника под нас. Отначало ги взехме за кози, но бяха хора. Водачът носеше една ледокопка, а другарят му една торба и една гегя. Те вървяха по следите ни, губеха ги, както изглежда,

от време на време и се оглеждаха, докато пак ги намереха. Нашето предприятие бе предизвикало голямо възбуждение в Ранда и някои от най-добрите планинци бяха молили Бенена, да дойдат с нас. Той обаче не намерил това за нужно, и ето че двама от тях решили да се опитат самостоятелно и да споделят, може би, с нас честта на успеха. Нас малко ни безпокоеше всичко това.

Ние почнахме пак нашите гимнастически упражнения, докато скалистата стълба ни отведе на плоския връх на една кула. Една дълбоко в гребена врязана пукнатина ни делеше от друга една по-

Източният скат на Вайсхорн

добна кула отсреща. Тук ни дойде въжето на помощ. Бенен се върза през кръста и ние го спуснахме по скалата надолу, докато стъпи здраво на една издадина, отдето можеше да ми подаде ръка. Аз го последвах, а след мене мина и Венгер. Също като на винт се извъртахме около отсрещната кула и стигнахме гребена зад нея. Такава една работа обаче човек не може да продължава с часове и, за да шадим силите си, ние оставихме билото на гребена и се опитахме да продължим по южния скат на пирамидата. Той бе прорязан от дълги улеи, изпълнени с твърд, прозрачен лед. Копането на стъпки в тях обаче бе тъй досадно и изморятелно, че аз накарах Бенена да ги оставим и да се опитаме пак по билото. Изкачихме се пак горе и продължихме там по същия начин, както и порано. Тук-там снегът прехвърляше гребена и ние преминавахме много бавно тези снежни ръбове. Скалистото било ставаше все по-тясно и пропастите от двете страни все по-стръмни. Ние дойдохме до края на едно от неговите разклонения, дето от

отсрещната скала ни делеше една дълбока, дълга около 20 м. междина. Гребенът бе тесен колкото един зид, който като скала не би представлявал особени мъчности. Но върху този скалист зид лежеше една снежна стена, гърбът на която бе тесен като острието на нож. Тя бе бяла, от сж-всем ситен сняг и малко влажна. Не можех да си представя, как ще минем по тази снежна ивица, защото не вярвах, че човешки крак би дръзнал да стъпи на такава слаба опора. Практичният усет на Бенена ни дойде на помощ. Той поопита снега, като го понатисна с крак, и за мое най-голямо очудване тръгна да мине на среща.

Дже и след като го утърпка с крака си, мястото, на което той можеше да застане, не бе по-широко от една педя. Аз минах след него като момче, което върви по водоравно закрепена пръчка, с извърнати навън пръсти. Космите настръхваха човеку, като погледнеше в пропастта от ляво или от дясно. Ние стигнахме отсрещната скала и сериозна усмивка мина по лицето на Бенена, когато се обърна към мене. Той знаеше, че бе предприел една рискувана, макар и не лудешка постъпка. „Ако снежът“, каза той, „не бе тъй сжвършен, не бих се осмелил да опитам. Но аз разбрах, още щом го докоснах с крака си, че ние без страх ще можем да минем“.

Инстинктивната постъпка на Бенена се оправдаваше от теорията. Снежът бе много ситнозърнест, чист и влажен. Когато го натиснехме, неговите частици се допираха в безброй много точки, и идеалната им чистота позволяваше да замръзнат извънредно плътно заедно. Това замръзване придаваше устойчивост на масата.

Ако прилепим предпазливо едно до друго две парчета обикновен чист лед на плочки, те ще замръзнат и ще се споят здраво на мястото, дето се допират. Или ако две парчета лед, които плуват във вода, се допират, те също замръзват едно за друго, така че ако потеглите предпазливо едното, то влече и другото след себе си. Представете си такива споителни точки в голямо количество, разпределени в една снежна маса, с това тази маса става твърда, наместо да се сипе на прах. Моят водач обаче извърши без помоща на никаква теория едно нещо, пред което аз въпреки всички теории на света бих отстъпил.

От другата страна скалите на гребена бяха толкова ронливи, че бе необходима най-голяма предпазливост, за да ги не съборим върху си. И пак често откътрвахме големи маси, които се търкаляха надолу по склона и повличаха сж себе си много други. Тези от своя страна откътрваха и повличаха други, та цяла грамада се свличаше надолу и прогърмяваше цялата планина, докато достигне снежното поле на 1200 м. под нас. Денът бе горещ, работата тежка и изсмукваше като турска баня всичкият сок на тялото. За да заместим изгубеното ние поспирвахме от време на време на места, дето стопеният сняг шуртеше в каналчета

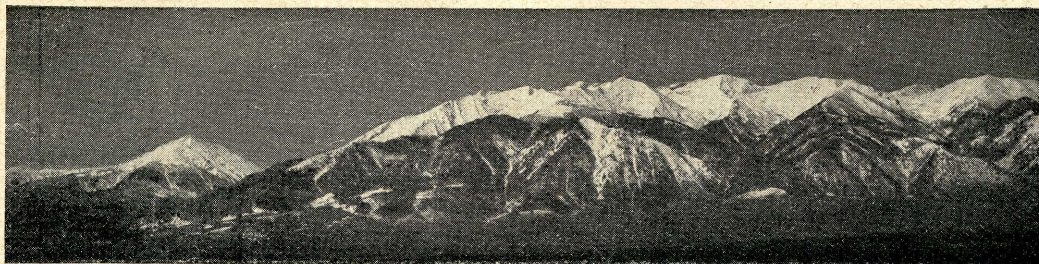
надолу и утолявахме жаждата си. Едно шише шампанско, което ние пестеливо наливахме върху сняг в канчетата си, ни достави — на Венгера и мен — някоя и друга освежителна глътка. Бенен се страхуваше за очите си и не искаше да пие шампанско. Разбрахме обаче, че многото почиване не се отразяваше добре. При всяко спиране мускулите се затяха и бяха нужни няколко минути, за да добият пжргавината си. Упражнението бе отлично за духа и за тялото. Едва ли има възможно положение на човешкото тяло, което да не бях заемал през тоя ден. Пръстите, китката и ръката до лакътя бяха главната ми опора.

През по-голямата част от изкачването върхът бе скрит от погледите ни. Едва когато достигнахме следните височини, можахме да го виждаме често. След тричасово движение по билото на гребена — около пет часа от бивака ни — видяхме върха зад едно малко по-ниско възвишение, което го правеше да изглежда, като че ли не е вече далеч. „Сега имате добро настроение“, се обърнах аз към Бенена. „Не си позволявам да допусна мисълта за една несполука“, отвърна той. А ето, ние продължавахме да вървим шест часа по гребена, всеки от които поставяше на немилостиво изпитание силите ни, и не изглежда да се намирахме поблизу до върха, отколкото когато Бенен изказа така уверено своите надежди. Аз гледах угрижен моя водач, когато той обърна овлажнелите си очи към далечния връх. Никаква увереност нямаше в израза на лицето му, и все пак не вярвам, че някой от нас и за момент е помислил да се откаже от възкачването. Венгер се оплакваше от дробовите си и Бенен го сжветва на няколко пъти да остане да ни чака, но оберландчанинът*) решително отказваше.

При почване на работа човек е често боязлив, даже и свенлив. Стане ли обаче работата твърде трудна, ние ставаме жилави и понякога равнодушни от постоянното напъване. Така бе сега с мен, и аз внимавах много, да не се обърне равнодушието ми в непредпазливост. Често аз се пренасях мислено в положение, което би изисквало едно внезапно напъване на силите, и всеки път чувствавах, че все имах още достатъчно сили, които бих могъл да използвам в случай на нужда. От време на време, за да се изпитам, аз правех някой скок и, като се хвърлях внезапно от скала на скала, проверявах на дело силите си, наместо да се доверявах на предположения. Едно възвишение на гребена, което закриваше върха от погледите ни, бе сега целта на нашите усилия. Ние го стигнахме. Но колко безнадежно далеч ни се показва сега върхът! Бенен сложи за минутка лицето си върху ледокопката. Болезнено отчаяние говореше от очите му, когато се обърна към мене и каза: „Драги господарю, върхът е още твърде далеч“.

(Следва)

*) Оберланд — висока централна Швейцария, в подножието на Бернските Алпи.

Пирин

фот. К. х. Радонов.

ПЪТЕВОДИТЕЛ

Разлог е висока планинска котловина, скъптана между най-високите наши планини. Величествените вериги на Рила, Пирин и западните Родопи, окичени с остри пирамидални чуки и кубеобразни, изпъкнали върхове, ограждат отвред котловината и спускат стръмни склонове към нея, прорязани от реки и потоци и обрасли с хубава борова гора. В североизточния си дял котловината е бърдиста, само около Места и притоците ѝ се гущат малки полена, а в югозападната ѝ част, около реките Извор и Глазна, се отваря малко по-широка, продълговата долина, около която се редят главните селища на котловината: Мехомия, Банско, Добринище и Баня. Тая долина, с около 800 м. средна надморска височина, изобилствува с топли минерални извори с извиредна лековитост. Добре уредени съобщения и малко повече заинтересованост от страна на държавата биха направили от това място рай за реконвалесценти.

Банско — 780 м. над морското равнище, 4540 души жители, добър хотел на малкия градски площад, поща и телеграф. От всички селища край легендарния Пирин едно от най-хубавите е градчето Банско. Разположено на широко, равно поле, в самите поли на планината, на наносния конус на р. Глазна, която протича край северозападната му окрайнина, то представлява цяла градина и има всички условия за развитие в първостепенно летен курорт; а централното му местоположение, близостта му до сърцето на планината го правят най-удобният изходен пункт за излети из Пирин. Тук се събират двата пътя, от гара Симитли и от гара Белово, които свързват котловината със стара България и, съединени в едно, продължават по долината на Места на юг за Неврокоп.

Жителите на Банско са доста събудени хора и с природна интелигентност; мнозина от тях са свършили гимназия, а някои и университет. Градчето поддържа смесен гимназия, има хубаво читалище и голяма стара черква с висока (40 м.) камбанария, от площадката на която се открива цялата Разложка котловина, Рила на север, Родопите на изток и величествения Пирин на юг и запад. Едно посещение на камбанарията е много за препоръчване. От там човек може да се ориентира върху разположението и строежа на централния дял от Пирин и си състави в едри черти план за излети. Добре е при такива случаи да е придружен човек от някой местен жител, който да му покаже и назове разните бележити места на планината. Запознати по-добре с планината и пътищата местни жители биха могли да упътят от там доста добре за към по-личните места. Това е особено важно при липсата на що-годе добра карта за този край. В Банско се намират и водачи (нужни главно за по-продължителни излети из пла-

нината), като каквито се сочат на първо място Димитр Заов и Лазар Икономов. Местните жители правят също ежегодно своя традиционен няколкодневен излет в Пирин, движими не толкова от туристически дух и идеи, колкото за да прекарат няколко приятни дни на „дача“ и да си устроят няколко весели пикника в планината. Голямото мнозинство от тях не познава повечето от върховете на Пирин (с изключение на Ел-Тепе и Тодорин връх, другите върхове много малко се посещават, а и от многобройните езера се посещават само „рибните“).

Ел-Тепе, 2861 м., най-високият връх на Пирин, след Св. Илия (Олимп, 2980 м.) и Мусалла (Рила, 2930 м.), трети по височина на Балканския полуостров. Гледан от Банско, върхът има формата на трапец и изглежда по-нисък от своите северни съседи (защото е и по-далеч от тях).

Пътят за Ел-Тепе излиза от градчето в западния му край, при така наречения Попово трион на р. Глазна. Тук почват три пътя, в три посоки: един отива право на запад в полето, друг на югозапад — към Суодол и трети още по-наляво и почти успоредно на втория — за Бжидерица и Ел-Тепе. Отначало той върви от-

Тодорни връх — Градинето — Върлата скала. фот. К. х. Радонов

десно, край вадата на джскорезницата, и на 700—800 крачки от нея минава между каменните огради на няколко ливади и излиза в едно поле, осяено с изгладени каменни блокове. По него пътят продължава около един километър и в горния му край минава пак между оградите на няколко ливади, като образува една 15—20 метра широка улица, по която постоянно шуртят по-

Поляната Бждерица

фот. К. х. Родонов

точета вода. Тук пътят възвива в десно и с малко по-голям наклон излиза на едно слабо възвишено широко плато — Хвойнача, което в горния си край опира о крайните разклонения на планината. Малко преди да стигне до тях, пътят минава край Калугерова вада, водата на която, поради слабия ѝ наклон, изглежда да тече отдолу нагоре (от по-ниско към по-високо). Оттатък водата вече почват първите разклонения на планината — Пещерите.

До тук ($\frac{3}{4}$ ч.) пътят е сносен и за кола, а нагоре е проходим само за коне и пешаци. Една пътека се отделя на юг, пресича реката и отива в Икрица, а друга заобикаля пещерата от север и отива към Чучуриците и Суодол. Нашият път минава южно от пещерата и върви с югозападно направление по левия бряг на реката. С навлизането в планината почва и хубава, млада борова гора. На около 1500 крачки от Пещерата в десно се отделя пътека, която върви зигзагообразно по хребта Висковото и отива в красивата безводна Джлга поляна, а от там — в поляната Бждерица. Нашият път продължава край реката и след около 300—400 крачки минава на десния ѝ бряг, за да се върне подир други 200—300 крачки отново на левия бряг. Тук трябва да се внимава, да не се вземе пътеката в ляво, която отива стръмно нагоре по хребта и изглежда по-широка и по-удобна. След 300—400 м. пътят минава пак на десния бряг — Докимо, а след 2 клм. излиза на обширната поляна (1 ч.) Бждерица, джлга около 1 километр и широка 300—400 метра. От тук се виждат в десно Ел Тепе, Палашчица, а в ляво Тодорин връх. В горния край на поляната пътят минава отново на левия бряг на реката и навлиза в царството на черната мура. Тук долината се стеснява значително. От поляната нагоре пътят повишава наклона си, на около 200—300 крачки от нея той има вече 50—60 м. височина над реката, а там долу бучи водопада на Бждерица. На около $\frac{1}{2}$ час от поляната, на една полянка е построена солидна, каменна „барака“ за сушилня на семе от пжрна мура. Останала недовършена, тя от година на година се руши от овчарите и джрварите. С малък ремонт тя може да послужи за туристическа хижа с 4 удобни стаи и изба. На 150—200 м. от нея теснината се разтваря в Бждеричкия циркус, долният край

на който носи името Извора, поради изобилните студени извори на това място. В десно от извора при джрвото, на около 250—300 м. по Елтепенската страна е най-дебелото джрво в Пирин (8 м. в обиколка), наречено по името на намираща си — Байкушовата мура. — Пътят продължава по левия бряг на реката, провира се между клекове, пресича няколко сипеи от елтепенска страна и на около $1\frac{1}{2}$ клм. от Извора пресича Елтепската вода, която се спуща от کنارите на Елтепската основа и Хвойнатиия върх. Щом се мине поточето, излиза се на 2—3 една над друга терасовидно разположени полянки, които носят името Изгорялата бачия (3 часа от Банско). От долната полянка (Гюбрището) се отделя пътеката край Елтепската вода (десния бряг) и с няколко зиг-зига се изкачва до скалите, които се виждат на около 60—70 м. височина, минава водата под самите скали по посока на Ел-Тепе и след стотина крачки по това направление възвива в зиг-заг пак нагоре. Така пътеката кривуличи между скалите, до като най-после излезе в една котловинка, образувана от Ел-Тепе, Хвойнатиия връх и седловината, която ги съединява. Това е Кабата.

Тук има няколко снежни извора и от тях трябва да се вземе вода, защото нагоре няма. От тук пътеката едвам се очертава и възвива по страната на Ел-Тепе, после се обръща пак към страната на седловината към джното на котловината и в зигзаг излиза на скалата в средата на седловината. Отгоре седловината има слаб наклон към запад и от тук се виждат Влайските или Елтепски езера. От тук почва самият Ел-Тепе, скалист, със слаба растителност. Никаква пътека не се забелязва по гърба му. — Върхът може да се изкачи и направо от Кабата, без да се излиза на седловината, но това е по-изморително, по-трудно и по-бавно. Разстоянието от Изгорялата бачия до Кабата може да се вземе за $1\frac{1}{2}$ и от Кабата до върха на Ел-Тепе — за $1\frac{1}{2}$ часа.

От върха (триангулационна пирамида) при добро, ясно време се откриват просторни гледки: на север и изток се виждат зблатите купеновидни чукари на Рила планина между които личат Еленин връх, Попова Шапка, Мусалла, пред тях Ай-Гидик, а по на изток Белмекен и разстланите, лабиринти Родопи, а по-близу — зеленото Разложко поле с двете градчета и 7—8 села. На северозапад се простира острата Пиринска

Ел-Тепе

Фот. Ив Бурещ.

верига с най-високия връх срещу Елтепе — Кутелъ. В далечината се виждат Осогова, Хисарлъжка и гарата на Кюстендил, на запад — Огражден планина, а в самото подножие — Кресненското дефиле, от което, при Крива ливада, Струма се извижда, като сребърна лента. На юго-запад — Беласица, зад нея далече Кожух планина, а още по-далеч — Шар. По-близу са Струмишкото и Петричко полета с едноименните си градове, Мелнишкия амфитеатър, а по-високо — Спано поле, Мозговица и много безименни върхове, в подножията на които се гушат по няколко езерца. — На юг острият Светогорски полуостров, част от Орфанския залив, Пантеон

Голямото Бждеришко езеро с Ел. Тепе

планина (Парнардъг), Круша планина, Серското и Демир-хисарското полета, Бутковското езеро, Рупелското дефиле, Али-ботуш планина; а по-близу цел букет от остри, ржбести върхове по главното било на планината, между които срещу самия Елтепе — Тодорин връх, зад него Типец, а още по-далеч — Мангъртепенския масив, Мангър-тепе, жзбатите Ущици, Каймак-чал и острата, четиристенна пирамида Газей. В десно и зад тях — Дженгал, Момин двор и др. На югоизток далеч Драмската планина, а по-близу — северните разклонения на Мангъртепенския масив, които образуват с родопските разклонения красивия Кжс-дервент (Момина клисура), през която протича река Места.

Вржщането по сжщия пжт, като от седловината, може да се обходи Хвойният връх и да се слезе пак в Изгорелата бачия. — Пжтеката от последната нагоре по реката извежда след няколко минути до едно малко, с извжнредно стржмни брегове и бистра кристална вода езерце и от там на една поляна — Равнако. В горния край на тази поляна се отделя пжтека в десно, стржмно нагоре, и в зиг-заг излиза южно от трапецовидния скалист връх Калджрма на седловината Портата, от дето се спуска на другата страна кжм долината на Св. Врачка Бистрица и селото Св. Врач; а пжтеката по реката нагоре излиза след малко при Голямото Бждеришко („рибно“) езеро, продължава в ляво от него стржмно нагоре за горните тераси на Бждеришкия циркус, в който сжщо се гушат няколко езерца, и преваля в ляво за долината на Дамяница.

К. х. Радонов.

ВЕСТИ И БЕЛЕЖКИ

Вайсхорн. — Разкошната ледена пирамида на Вайсхорн се издига величествено в джното на долината Трутман, кжм която той спуска стржмно окованите си в лед и сняг склонове. Неговото сравнително изолирано положение на един протегнат на север клон от южно-швейцарската гранична алпийска верига (образувана от Пенинските и Лепонтийски Алпи), резко отрязаният му профил и ослепително бяла мантия му сжздават едно привилегировано място в панорамата на Валиските великани, наблюдавани от върховете на Бернските Алпи (централна Швейцария). А от самия него се открива, по свидетелството на мнозина стари и нови алпинисти, едва ли не най-хубавата гледка в Алпите. Той е бил джлго време считан за непобедим и много опити да се достигне гордото му чело са били твжрдо отблжсвани, докато най-сетне на 19 август 1861 г. на професор Джон Тиндал от Лондон се удава, благодарение на упоритостта на неговия водач Бенен, да стжпи отгоре му.

Джон Тиндал (John Tyndall), известен английски физик, заема видно място между пжрвите алпинисти и изследователи на Алпите. Сам направил няколко пжрви вжзкачвания, най-значителното между които е това на главоломния Вайсхорн, той ни е оставил ред ценни наблюдения и изучвания вжрху най-разнообразните природни явления в Алпите. А и в неговите туристически описания на алпийски пжтувания и вжзкачвания вниманието ни привличат не само трудностите и опасностите, които той сржща и преодолява, но и научният, инструктивният дух, който вее от всички негови разкази и който се стреми да открие пжрвопричините на сржщаните там на всяка стжпка явления. Непосредствено заедно сжс свежото и нагледно рисуване на високо-алпийската природа, той упжтва читателя да проникне под-джлбоко в причините на нейните явления и творения. Неговата книга Часове на работа в Алпите (Hours of exercises in the Alps), от която е заето поместеното в тази книжка пжрво вжзкачване на Вайсхорн, е пжлна с такива инструктивни описания (По липса на оригинала, преводжт е направен по авторизирането немско издание на книгата от Густав Видеман).

Юбилей. — На 19 януари т. г. г-н Ив. Хр. Ламбов, почетен член на Софийския клоц Алеко Константинов от Б. Т. Д., празнува 33-годишна служебна дейност. По инициатива на колегите му чиновници, в негова чест бе даден банкет с около 100 кувърта. Юбиларжт получи множество поздравления, между които много от провинцията. Колегите му и негови приятели и почитатели му поднесоха подаржци. От страна на Бжлгарското Туристическо Дружество той бе поздравен от секретаря на Централното Настоятелство, г. В. Христов, и му бе поднесена една туристическа гега и стржк витошки здравец. Господин Ламбов, трогнат до сжлзи, сжс свойственото му живо слово, отговори на всички поздравления и поблагодари за направената му чест. Ние приветствуваме г. Ламбова с волното туристическо здравей и му пожелаваме да доживее юбилей и за 50-годишна служба!

Пушенето тютюн на големи височини. — Алкохол и тютюн сж били винаги избегвани в низините от спортисти, авиатици и туристи, защото, както казват те, телата, които се навикват на такава отрова, изгубват много от своята дееспособност при ходенето. Толкоз по-интересни сж сведенията, които дава капитан Финч, един от водачите при експедицията на Монт Еверест

(Хималаите). Когато той с двама другари достигнал една височина от 7500 метра, те почнали да страдат твърде много от редкия въздух. В своето отчаяние те запалили по една цигара и били просто очудени от нейното действие. След няколкократно дълбоко вдишване те се почувствували така леко, че въпросът, дали човек може да диша, не бил вече за тях никакъв въпрос. Функцията на белия дроб спаднала до нормалното си положение и мисълта не била вече обременена. Леко и без никаква трудност започнали да действуват отново дихателните органи и те могли наново да се заемат със своите наблюдения. Четворна дълга дреха и здраво ватиран мантил сж били достатъчни за запазване от интензивния студ. Капитан Финч прибавя, че той е убеден, какво след спечелените опити те ще достигнат върха при следната експедиция. Професор Холдейл обяснява това действие на тялото с образуването на въглен двуокис при пушенето. Той допуска, че в големи височини малко въглен двуокис може да улесни действието на дихателните органи и дишането.

Ив. В.

ДРУЖЕСТВЕН ЖИВОТ

Една петдесетгодишнина. — През м. февруари т. г. се навършват петдесет години от смъртта на Васил Левски, едно от най-светлите имена на нашето възрождане. Специален комитет урежда тържественото отпразнуване на тази петдесетгодишнина в цялата страна на 18 февруари. По този случай Централното настоятелство на Б. Т. Д. е поканило клоновете на дружеството да вземат на местна почва възможното и подобаеще участие в тържественото почитане паметта на апостола на свободата, без която родният туризъм не би могъл да се радва днес на постигнатите си успеси и да храни надежда за още по-големи успехи в бъдеще.

По покана на Софийския клон от Б. Т. Д. Алеко Константинов директорът на Народния умзей г. Андрей Протич държа, на 2-я ден на Коледа, сказка върху Историата и архитектурата на Рилския манастир. Сказчицата проследи историата на постройката на манастира, основаването му от самия Св. Иван Рилски до сегашната постница, запустяването му там и сжграждането през XIV в. нов манастир на сегашното място от Хреля (от тоя манастир сега е останала само кулата), новото запустяване на манастира и сживяването му през XV—XVI в., разцвета му, изгарянето му през 1833 г., и сжграждането на сегашната моонументална постройка, от която църквата е по атоически тип, а жилищната и гостна сграда в стил на италианския ренесанс. Сказката беше придружена с 40 светливи картини от планове, вътрешни и външни изгледи, детайли на резба, фрески на Ив. Рилски и ктитори.

Пловдивският клон Калоянов връх от Б. Т. Д. открива на 4 февруари т. г. голяма туристическа изложба в салона на Пловдивската Окръжна постоянна комисия с снимки от всички крайща на България и поробените бжлгарски земи.

Габровският клон Узана от Б. Т. Д. е имал редовно общо годишно сжбрание на 7 януари т. г., на което клоновото настоятелство е дало отчет за дейността на клона през изтеклата 1922 година. Броят на членовете му, който в началото на годината е бил 131, е достигнал в края на годината до 202, от които 30 членки. Излетната дейност на клона през годината е била доста добра. Отчетът отбелязва между другото четири двудневни излета (до върха Бедек, до Бузлуджа, до св. Никола и до с. Фердинандово) и един осмодневен (Узана—Кадемлия—Мара—Гидик—Юмрук—чал—Козите стени—Троян). В града клонът е действувал за разпространението и закрепването на туристическата идея заедно с местните туристически дружества: девическото Малуса и юношеското Градище. През

годината е починала клоновата членка Марийка Н. В. Рашеева.

Сжбранието е избрало и ново настоятелство на клона в сжстав: председател Константин Йотевски, подпредседател Хр. Стомоняков, секретар Коста Пенчев, касиер Г. Х. Гунчев, домакин-библиотекар Васил В. Ботев и сжветници Бончо Кехайов и Любомир Аврамов.

Студенският клон Живата вода, макар и още млад и незакрепнал, е развил добра туристическа дейност през изтеклото шестмесечие. Основан на 7 юли м. г. той почва направо с практическа работа — излети. На 1 до 4 август м. г. той устройва четиридневен излет до Рила и взима участие с 8 души свои членове в тържествата по освещаването на хижа Скавица. На 28 август участвува в традиционния излет на Софийския клон Алеко Константинов до Черни връх, като поема воденето на седмата група излетници, посетена въпреки лошото време от 68 души (от тях 16 дами), между които освен членовете на клона е имало и членове на Дупнишкия клон Рилски Езера и на Софийския клон Алеко Константинов. Освен това клоонът е устроил и ред едnodневни излети из околността, между които един излет-среща с членовете от Софийския клон Витоша на Ю. Т. С. до Живата вода. — Броят на членовете му от 19 при основаването на клона е достигнал в края на годината до 40 души.

† Васил Ахтаров. — В началото на м. януари т. г. Софийският клон Алеко Константинов от Б. Т. Д. е изгубил един от добрите си членове, Васил Ахтаров, адвокат, станал жертва на една нещастна случайност. Мир на праха му!

† Кирил Д. Джидров. — На 26 януари т. г. сжщият клон е изгубил и друг свой член, Кирил Д. Джидров, банков чиновник, пронизан от злодейски куршум. Мир на праха му!

От редакцията. — С настоящата пета книжка се завършва първото полугодие на списанието. Умоляваме всички абонати и членовете на дружеството, които са предплатили само полугодишния си абонамент, да побързат да издължат обонамента си и за второто полугодие, за да не става прекъсване в изпращането на книжките. Сжс сжщата молба редакцията се обръща и към г. г. настоятелите, които са сжбрали и издължили за записаните от тях абонати на списанието само полугодишен абонамент, да побързат сжс сибирването и издължаването и на втората половина от обонамента, а клоновете на дружеството се умоляват, освен това, да сжобщат окончателно точния брой на своите абонати, като повърнат в редакцията всички свободни екземпляри, за да могат да се пласират на време другаде.

БЖЛГАРСКИ ТУРИСТ. Месечно илюстрирано списание за туризъм и родинознание — Орган на Бжлгарското Туристическо Дружество — Препоръчано от Министерството на Народното Просвещение с окръжно № 1793 от 27 януари 1922 г. Година XV (септември 1922—юни 1923). Абонамент: за членове на Б. Т. Д. и Ю. Т. С. годишно 40 лв., а за нечленове 50 лв., платими наведнаж или на два пъти (половината при записването и половината през м. януари), за чужбина 80 лв. На настоятели се прави отстъпка за записани нечленове на двете туристически организации: за 6—10 абонамента 10%, за 11—15 абонамента 15% и за 16 и повече абонамента 20%. Всичко за списанието се изпраща до Редакцията на сп. **Бжлгарски Турист**, София, ул. Солун, № 23.

Туристи, разпространявайте Бжлгарски Турист!

Редактор: **Ив. Велков**

Придворна Печатница.